

راهکار جلوگیری از تنبیه در مدارس

مجتبی حیدری

چکیده

با توجه به اتفاقات ناگواری که در مدارس بر اثر تنبیه دانش آموزان رخ می دهد که اخبار آن در این سالها بیشتر به گوش می رسد بر آن شدیم اقدام پژوهی ای در این خصوص در مدرسه مرحوم صفریان نوق انجام دهیم. هدف از انجام این پژوهش جلوگیری از تنبیه در مدارس بود، روش تحقیق اقدام پژوهی بود و روش جمع آوری داده ها توصیفی تحلیلی با انجام مصاحبه بود. سوال مهم پژوهش راهکار عملی جلوگیری از تنبیه در مدارس کدام است و بعد از انجام پژوهش به این نتیجه رسیدیم که برای هر دانش آموز متخلف پرونده آموزشی و انضباطی تشکیل دهیم و تخلفات دانش آموز را در آن ثبت که در مرحله اول به دانش آموز تذکر داده می شود و در مرحله دوم والدین را درگیر فرایند اصلاحی می کنیم تا هم از تنش حاصله کاسته شود و هم والدین در جریان مسائل و مشکلات فرزند خود قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: جلوگیری، تنبیه، مدارس

مقدمه

تنبيه يکي از روش های تربيتي است که مدارس برای جلوگیری از خطا های دانش آموز از آن استفاده می شود. و بعضاً موجب صدمات جسمی و روحی برای دانش آموز و مربی می شود. از نظر اندیشمندان تعلیم و تربیت تنبيه ویژگی ها و روش های مختلفی دارد. که هر کدام به نوبه خود دارای اهمیت و امتد خاصی برای تنبيه هستند.

در قرآن کریم برای خطا کاران تنبيهاتی در نظر گرفته است که کدام شدت و اثرات متفاوتی دارند. در آیه ۱۳ سوره یونس می فرماید « وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونََ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ » و همانا ما امت های پیش از شما را چون ستم کردند، هلاک کردیم. (زیرا) پیامبران شان برای آنها معجزات آوردند، ولی آنها ایمان نیاوردند. ما این گونه گروه تبهکاران را کیفر می دهیم.

با توجه به آیه فوق خداوند برای افرادی که توجه ای به گفتار و نصایح پیامبر ندارند مجازاتی را در نظر می گیرد تا از رفتار ناپسند خود دست بردارند و به سوی حق و حقیقت روی آورند.

در باب تنبيه روايات مختلفی هم از معصومين (ع) وجود دارد که به آنان اشاره می نماییم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

أَدَّبَ صِغَارَ أَهْلِ بَيْتِكَ بِلِسَانِكَ عَلَى الصَّلَاةِ وَالطَّهْوَرِ، فَإِذَا بَلَغُوا عَشَرَ سِنِينَ فَاضْرِبْ وَلَا تُجَاوِزْ ثَلَاثًا

فرزندان خردسالت را با زبان بر نماز و وضو انس و عادت دهید و آن گاه که به ده سالگی رسیدند آنها را به خاطر سستی و سهل انگاری در نماز بزن، ولی از سه ضربه فراتر نرود (مجموعه ورام - ص ۲۵۸) در این روایت از پیامبر (ص) جواز تنبيه را می دهد اما برای عدم انجام کاری خاص و حد و اندازه محدود برای تنبيه مشخص می فرماید.

در روایتی دیگر از حضرت امام موسی بن جعفر به یکی از یاران خود که از دست فرزندش به ستوه آمده بود شکایت کرد فرمود: لَا تُضْرِبْهُ وَ أَهْجُرْهُ وَ لَا تُطِيلَ (او را نزن، بلکه با او قهر کن، اما خیلی طول نکشد). (عده الداعي - ص ۷۹) در این روایت جوازی برای تنبيه بدنی داده نشده بلکه فقط تنبيه روحی را در نظر گرفته آن هم در مدت زمان محدود زیرا با طولانی شدن مدت قهر، کم کم رشته مهر و محبت نیز قطع می گردد.

امروز با توجه به پیشرفت نظام تعلیم و تربیت و شیوه های نوین تربیتی تنبيه هم شکل و روش های مختلفی به خود گرفته است. در باب تنبيه دانشمندان مسلمان و غربی نظریات مختلفی دارند که در ادامه به بخشی از آنها می پردازیم.

از نظر جاحظ (۲۵۵-۱۶۰ ه. ق) تشویق و تنبيه باید به موقع و در جای خود اعمال شود زیرا اگر این دو مقوله در جای خود اعمال نشود نتنها تاثیر مثبت ندارد بلکه تاثیر منفی تربیتی دارد. (رفیعی، ۱۳۹۲، ص ۱۶)

فارابی (۲۳۹-۲۶۰ ه. ق) در استفاده از روش تنبيه لازم است به رعایت تناسب میان کار در خور تنبيه با میزان و نوع تنبيه توجه کافی شود. (همان، ص ۴۵)

خواجه نصیر الدین طوسی (۶۷۳-۵۹۷ ه. ق) وی معتقد است به محض بروز رفتار و صفات شایسته از فرد باید او را تشویق کرد و در حضور دیگران او را ستود، اما اگر از وی رفتار و صفات ناشایستی سر زد نباید بی درنگ واکنش نشان داد و او را تنبيه کرد، باید ابتدا خطای او را نادیده گرفت و اگر ادامه پیدا کرد وی را پنهانی متوجه خطایش نمود و اگر باز هم تکرار شد آن وقت به تنبيه بدنی روی آورد. (همان، ص ۱۸۱)

شهید مطهری (۱۳۵۸-۱۲۹۸ ه. ش) شهید مطهری معتقد است با تنبيه به هیچ وجه نمی توان استعدادی را پرورش داد، بلکه تنبيه روشی است برای باز داشتن فرد از سرکشی و نافرمانی و خطا و نکته ای را که مربی باید مد نظر قرار دهد این است که مرتبی از علت تنبيه کاملاً آگاه باشد. (همان، ص ۳۰۴)

از نظر برخی اندیشمندان غربی مانند هارت، فلو (۱۹۵۴) بن (۱۹۵۸) تنبيه را اینگونه تعریف می کنند:

تنبيه بايد ملازم با درد يا پيامدهای ديگری باشد ۲- تنبيه بايد برای تجاوز در برابر قواعد قانونی باشد ۳- تنبيه بايد رد قبال يك متجاوز واقعی يا فرضی، يه خاطر تجاوزش باشد. ۴- تنبيه بايد از روی قصد و توسط کسانی غير از خود متجاوز، به اجرا در آيد. ۵- تنبيه بايد توسط مرجعی که نظام قانونی، آنرا مشخص کرده اعمال و اجرا گردد. (خسرو باقری، ۱۳۸۸، ۲۸۶ و ۲۸۷) اما فوکو (۱۹۸۴-۱۹۲۶) ديدگاه متفاوتی نسبت به ديگران دارد او می گوید:

تنبيه لازم نيست پيامدهای نا خوشايدندی داشته باشد. ۲- تنبيه به خاطر تخطی و تجاوز نيست، بلکه به خاطر خير (روح) فرد است، ۳- تنبيه معطوف به فرد متجاوز است، نه بخاطر تجاوز، بلکه به خاطر خود فرد متجاوز. ۴- تنبيه می تواند توسط خود فرد نيز اعمال شود. ۵- چون قدرت می واند توسط هر کسی اعمال شود، و چون تنبيه اعمال قدرت است، برای وقوع تنبيه نياز نيست که مرجع قدرتی وجود داشته باشد. (همان، ص ۲۹۵ و ۲۹۶)

باتوجه به مطالب فوق و همچنين وضعيت موجود نظام تعليم و تربيت بعضاً از رسانه های صوتی و تصويری و مجازی شاهد اتفاقات ناگواری در مدارس در مورد تنبيه دانش آموزان هستيم، که در شأن نظام تعليم و تربيت و معلمين محترم نيست. در اين مقاله ما بر آن هستيم تجربه ۸ ساله ای که در مدارس داشته ام را برای جلو گيري از تنبيه در مدارس در اختيار معلمين و پژو هشگران گرامی قرار دهم. اين اقدام پژوهی در مدارس منطقه نوق رفسنجان (مدارسی که بنده در آن پست معاونت پرورشی، اجرايی و آموزشی) را داشته ام انجام شده است. جامعه آماری اين پژوهش کليه دانش آموزان مدرسه بوده؛ که با استفاده از روش توصيفی تحليلی و انجام مصاحبه به تحقيق در اين زمينه پرداخته ام. هدف از انجام اين پژوهش جلو گيري از تنبيه در مدراس بوده و سوال مهم پژوهشی راه کار جلوگيري از تنبيه در مدارس کدام است.

در ضمينه پيشينه پژوهش مقالاتی درباره تشويق و تنبيه نوشته شده است اما هيچ کدام به صورت راه کاری عملی و انجام شده در مدارس و به صورت اقدام پژوهی انجام نشده اند. در ادامه به نمونه های از آنها اشاره می کنيم.

مقاله ای تحت عنوان تأثير تشويق و تنبيه بر يادگيري دانش آموزان توسط سيدرضا بلاغت، پروانه دينارزهی و محمدرحيم قلندرزهی تدوين شده است که در چکيده آن چنين آمده است: تشويق و تنبيه دو روش تربيتی هستند که برای رعايت مقررات و انضباط بايد در مدارس مد نظر قرار گيرند. تنبيه در مواردی به کار ميرود که رفتار دانش آموز ناپسند، برخلاف مقررات و غير دلخواه است و ميخواهيم آن را خاموش يا تضعيف کنيم. اين دو روش بايد بطور صحيح بکار رود تا موجب آرامش خاطر گردد. با توجه به نقش و اهميت تشويق در يادگيري دانش آموزان و تنبيه در سرخوردگی و بی رغبتی آنان در يادگيري، هدف اين پژوهش بررسی نقش تشويق و تنبيه در يادگيري دانش آموزان مدارس منطقه بم پشت سراوان واقع در استان سيستان و بلوچستان می باشد. اين تحقيق به روش توصيفی و ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه و مصاحبه با معلمان پيشکسوت می باشد. يافته ها نشانگر آن است که معلمان هر گونه تنبيه بدنی و فيزيکی را رد می کنند و تشويق را مقدم بر تنبيه مهم ترين عامل برای پيشبرد اهداف آموزشی می دانند. همچنين آنان با روش های تنبيهی مانند محروم کردن از اردوها، اخم کردن و کم توجهی تاکيد بيشتر دارند. و روش هایی مانند جايزه دادن، احترام گذاشتن و... را برای تشويق کردن توصيه می کنند.

مقاله ديگری تحت عنوان ضرورت مقابله با تنبيه بدنی در مدارس توسط خانم مينا نادری و آقای عليرضا ميلانی تدوين شده است که در چکيده آن چنين آمده است براساس آيين نامه اجرايی مدارس مصوب سال ۱۳۷۹ شورای عالی آموزش و پرورش شرايطی برای تنبيه دانش آموزان با توجه به نوع تخلف و وضعيت دانش آموز توسط مديران مدرسه فراهم شده است که به ترتيب شامل تذکر، اخطار شفاهی در حضور دانش آموزان، تغيير کلاس، اخطار کتبی، اخراج موقت و انتقال به مدرسه ديگر است. در اين قانون، تنبيه بدنی در مدارس ممنوع اعلام شده و در مورد حکم افرادی که تنبيه بدنی بر دانش آموزان انجام می

دهند اعم از مدیر مدرسه، ناظم، معلم و مسئولان مدرسه با توجه به اینکه قانون این موضوع را ممنوع اعلام کرده و تخلف می داند، کسی که آن را نقض کند باید در هیات بررسی و تخلفات اداری برای آنها تصمیم گیری و حکم صادر شود؛ این حکم شامل تذکر، اخطار، توبیخ یا هر مورد دیگری که قانون برای آن تصمیم گیرد، می شود. ممنوعیت تنبیه بدنی دانش آموزان در آیین نامه ای مورد تاکید قرار گرفت که ۱۵ سال پیش تدوین شده است. هر چند که این آیین نامه در این سال ها روزآمد نشده است، اما عمل به بندهای آن همچنان مورد توجه بسیاری از معلمان نیست.

برای انجام این تحقیق با استفاده از تجربیات سال های گذشته و همچنین مشاهده وضعیت موجود در مدرسه که به شرح مختصری از آن می پردازم، با توجه به دستور العمل ها و بخشنامه های ارسالی از طرف اداره با عنوان عدم تنبیه بدنی در مدارس بعضاً شاهد این رفتار نادرست توسط برخی از معلمان و مدیران در سطح مدراس بودیم با مشاهده این وضعیت جلسه ای را برای معلمان و مدیران ترتیب دادیم و در این جلسه از عواقب تنبیه بدنی دانش آموزان و با توجه به نظر سنجی که در همان جلسه صورت گرفت بهترین و موثر ترین راه کار انتخاب و در مدرسه مرحوم صفریان نوق با اجرا در آمد .

راه کار ارائه شده بدین صورت بود که برای هر دانش آموز متخلف یک پرورنده آموزشی و انضباطی تشکیل گردد و موارد تخلف با ذکر مورد تخلف و درج تاریخ و اقدامات صورت گرفته در مدرسه در آن ثبت گردد و در مرتبه اول تخلف فقط به دانش آموز تذکر داده شود و در صورت تکرار تخلف با والدین دانش آموز تماس گرفته می شد و از آنان می خواستیم که به مدرسه بیایند تا به موارد مخلف دانش آموز در حضور ولی رسیدگی شود.

با انجام این راه کار در مدرسه آمار تخلفات صورت گرفته توسط دانش آموزان نسبت به ماه های قبل کاهش چشم گیری داشت و معلمان و مدیر مدرسه درگیری کمتری با دانش اموزان داشتند. زیرا والدین دانش آموزان هم درگیر فرایند انجام کار بودند و مدیر را در اصلاح امور یاری می کردند.

نتیجه گیری

۱- کاهش چشم گیر تخلفات در مدرسه

۲- درگیری کمتر معلمان و مدیر مدرسه با دانش آموزان

۳- یاری و کمک والدین در بهبود نظم و قانون مداری در مدرسه

۴- کاهش تنش بین دانش آموزان با یکدیگر

محدودیت های تحقیق:

در زمینه تحقیق فوق بعلت غنی بودن منابع موجود مطالعاتی و با توجه به همکاری خوب و استفاده از تجربیات و نظرات مدیر و معاونان، دبیران و دانش آموزان در مراحل انجام تحقیق کمتر با محدودیت خاصی برخورد می کردیم، فقط در زمینه اجرایی نودن طرح برخی از والدین همکاری لازم را انجام نمی دادند که در این موارد مجبور بودیم از اداره آموزش و پرورش منطقه کمک بگیریم تا تنش موجود را به بهترین نحو حل کنیم.

پیشنهادهات:

به سایر محققین که تمایل به انجام پژوهش در زمینه تشویق و تنبیه دارند، پژوهش های ذیل توصیه می شود.

۱- رابطه تشویق و تنبیه با میزان موفقیت تحصیلی دانش آموزان

۲- نقش والدین در کاهش تنش های موجود در مدرسه

۳- نقش دبیران و مدیران در کاهش تنبیه در مدرسه

منابع:

۱- قرآن کریم

۲- رفیعی بهروز (۱۳۹۲) مربیان بزرگ مسلمان انتشارات سمت تهران

۳- باقری خسرو (۱۳۸۸) دیدگاه های جدید در فلسفه تعلیم و تربیت انتشارات رامین ، تهران